

ALPOMISH DOSTONIDAGI MILLIY AN-ANA VA DIDAKTIK KUZATISHLAR

Shononova Qurbonoy Nurfayiz qizi
Termiz iqtisodiyot va servis universiteti
filologiya fakultiteti 2-kurs 5-guruh talabasi

Annotatsiya: Ushbu maqolamda hozirgi davrda jahon miqiyosida o'z o'rniga ega bo'lgan va ko'plab qiziqishlarga sabab bo'lgan o'zbek urf odat va an-analarning saqlanib kelishi va kelajak avlodga yetib borishga sabab bo'layotgan "Alpomish" dostoni va uning didaktik xususiyatlari integratsiyasi masalalari kiradi.

Kalit so'zlar: Alpomish, milliy an'ana, didaktik, doston, urf-odat, obroz, odat, qahramon, xalqlar, etik, didaktik kuzatish, sujjet, marosim, qadriyat, intigratsiya.

Mavzuning dolzarbligi- global taraqqiyotning muhim xususiyatlari o'zbek xalqi orasida zamonoviy yangi an'analar shakllanishi. Yoshlar orasida Yevropa va boshqa chet davlatlardan paydo bo'layotgan an'analar va ularning o'zbek xalqi milliy an'analari va urf odatlari bilan integratsiyasida "Alpomish" dostoni tarbiyaviy va ahamiyatli jixatlari juda ko'p uchraydi. Dostondagi Alpomishning ko'rinishi o'zbek yigitlariga xos mag'rurlik, jasorat, or nomus ustunligi eng muhim epizodlardir. Bu doston o'zbek xalqining juda ko'p boy merosini o'zida saqlagan asar.

Hozirda biz kuzatayotgan shiddatli zamonda ota bobolarimizdan qadimiy meros an'analarni kelajak avlodga eng yaxshi usulda aslidek yetkazish bu soha vakillari uchun asosiy vazifa bo'lib kelmoqda. Bu esa milliy an'analarimizni saqlab qolishga urinishning va unga etiborning katta bir ko'rinishidir. Milliy an'analarimizni saqlab qolish va kelajak avlodga yetkazib berishda dostonlar katta ro'l o'ylaydi. Mutasaddi xodimlar ham an'analarimizni saqlab qolishda dostonlardan foydalanadi. Shunday dostonlardan diri "Alpomish" dir. Unda ming yillik o'zbek xalq urf odat va an'analari, hayot tarzi, kechmishi juda chiroyli va aniq ochib berilgan.

Fozil Yo'ldosh o'g'li "Alpomish" obrazida ma'naviy estetik konsepsiyasini ifodalagan inson obrozini ko'rsatib beradi. Dostonda o'zbek xalqining azaldan imon etiqod, or-nomus va yurt birligi yo'lida o'zini ayamasligi shunchalik yorqin va ta'sirli aks ettirilganki, u asarni o'qigan har bir adibga o'z ta'sirini o'tkazmay qolmaydi.

Asar voqealari davomida o'ziga atashtirilgan qizning qalmoqlar qo'lida talash, yurtdoshlarning begonalar qo'lida xor bo'lmasligi uchun jonini tikkan buyuk Alpomish, iymon keltirgan va do'st tutungani uchun hakim bekning yonida o'zining insofsiz yaqinlariga qarshi kurashgan Qorajon insoniy fazilatlari bilan ko'pchilik erkaklardan baland tura oladigan Oybarchin va Qaldirg'ochoyim timsollari millatimizga xos baland sifatlarni aks ettirganini ko'ramiz.

"Alpomish"ning qirقدan ortiq nusxasini olimlar yozib olishgan. Ammo Fozil Yo'ldosh o'g'li ijro etgan nusha voqealarning qiziqarliligi, ifoda tasvirining ta'sirchanligi o'zbek xalqining ruxiyatiga xos belgilarini aks ettira olishi qudratiga ko'ra ularning barchasidan yuksak turadi.

Fozil shoir bolaligi yetimlikda o'tadi, u cho'ponlik qilgan vaqtlarida do'naira jo'rlikida terma va dostonlar aytishga qiziqqan, yigitlik chog'larida o'sha davrning taniqli baxshisi Yo'ldosh SHoirdan doston aytish sirlarini o'rgangan. Ulkan iqtidori tufayli o'zbek xalq dostonchiligini yangi bosqichiga ko'targan. "Alpomish" dostoni nafaqat Fozil shoir ijodida balki o'zbek xalq dostonchiligida alohida axamiyat kasb etadi. CHunki bu dostonda o'zbek xalqiga xos eng ezgu sifatlar xaqiqiy hamda ta'sirli aks ettirilgan.

Asarni mutola qilar ekanmiz ushbu jumalarni ham o'qiyimiz. "Ana endi o'n olti urug' qo'ng'iro't elida bir chupran to'y bo'ldi. Xaloyiqlarni elatiylarni to'yga xabar qilishdi. SHu to'yga barcha xaloyiqlar yig'ildi. Biylar ham to'yga keldi". Bu yerda "chupran to'y" o'zbek xalqining azal-azaldan saqlanib va davom etib kelayotgan eng muhim an-analaridan biridir.

O'zbek xalqida qadim zamondan daholar, olimlar yetishib chiqqan jumladan doston bosh qaxramoni Alpomish ham shular avlodidan albatda. Bu uning quyidagi otasi bilan bo'lgan suxbatida yaqqol namoyon bo'ladi. "Kunlardan bir kuni Hakimbek kitob o'qib o'tirib baxildan saxiydan gap chiqib qoldi... SHunda o'g'li turib aytibdu "Vaqti bevaqt burovnikiga mehmon kelsa, otini ushlab joy bor bo'lsa, ko'nglini hushlab jo'natsa, bul ham saxiy; agar joy bor turib joy yo'q, deb qo'ndirmay jo'natsa, bul odam baxil. Vaqti bevaqt bir kishi mozorotning qabatidan o'tsa, chap oyog'ini uzangidan chiqarib mozordagi odamlarning haqqiga duo o'qib o'tsa bul ham saziylik; agar har kim mozordan o'tganda, chap oyog'ini uzangidan chiqarmay, mozorotning haqqiga duo qilmay o'tsa, bul ham baxil. Kishinig moli zakotga yetsa, zakot bersa, bul ham saxiy ekan. Agar zakot bermasa, bul ham baxil ekan".

Barchamizga malumki qadimdan Navoiy, Xorazmiy, Beruniy, Bobur singari ko'plab ilimli yetuk shaxslar yetishib chiqqan. Bundan malumki Alpomish buyuk,

dono ajdotlarimizning dono avlodidan biridir. Tarixdan malumki Navoiy o'n ikki yoshida o'zining ikki misra bir bayt sheri bilan to'qson yoshli Mavlono Lutfiyni hayratda qoldiradi. SHular avlodidan bo'lgan Alpomish esa yetti yoshligida o'z ilim va tafakkuri bilan otasini xayratda qoldiradi.

She'r bilan nasrning aralash kelishi xalq dostoning muhim belgisidir. Dostondagi sherlar, asosan, o'n bir bo'g'inli bo'lib, barmoq vaznida aytiladi. Qahramonlarning o'y-fikirlari, nisbatan tinch ruhiy holati tasviri, o'zaro so'zlashuvlari ko'proq o'n bir bo'g'inli she'r bilan ifodalanadi.

Dostonlarida ko'proq ko'chmanchi tarzda hayot kechirgan eliboy o'zbeklar tirikchilik tarzi aks etadi. Shu sababli, xalq dostonlarining tilida asosan, qipchoq lahjasi belgilari yetakchilik qiladi. Shuningdek dostonda o'zbek xalqining ruhiy olami, udumlari ham o'z ifodasini tophan bo'ladi. Buni Alpomishning qiz sha'niga dog' tushurmaslik uchun begona odamlar oldida Oybarchin nomini tilga olmasligi kabi go'zal odatlari namoyon bo'ladi. O'zbek xalqi qadimdan marosimlarga boy xalq desak mubolag'a bo'lmaydi ayniqsa to'ylarda boshlanishidan ohirigacha turli marosimlar o'tkaziladi "Alpomish" dostonida ham "kampir o'ldi", "soch siypatar", "choch siypatar" kabi qadim odatlariga amal qilingani tasviri ham xalq turmushiga xos jihatlarni bildirishi bilan ahamiyatlidir.

Shunday marosimlardan biri yangi tug'ilgan chaqaloqqa isim qo'yish marosimidir "Alpomish dostonida Oybarchin va Alpomishning ismini Xizir bobo tomonidan amalga oshiriladi: "Shunda Xizir bobo borib :_Qizning oti Barchin bo'lsin, mullaga beringlar, mulla Barchin bo'lsin, chochbog'iga boylab tosh otsa, bir tosh yerga ketsin, jamoli ham bir tosh yerdagini yiqsin,- deb duo qilib, ko'zdan g'oyib bo'lib ketdi.

Barchin o'zbek eposida mard ayol bo'lib ayol obrozi bo'lib o'zbek tilining izohli lug'atida keltirilishicha. "Barchin" ismining asosi ham "bars", "ilvir" yo'lbars degan ma'noni anglatadi. 3 Xalqimizda isim inson hayotida katta ahamiyatga ega deb qaraladi. Bachin rostdan ham ismi jismiga monand mard, mag'rur, ilimli dono ayol obrozi. Asosan oilada ayolning yor, ona sifatidagi oliy burchi_ farzand tarbiyasi uning jamiyatdagi o'rnini belgilab beradi.

"Xalqqa ibrat bo'lsin- deb aka- uka quda bo'ldi. Ikkovi ham to'rt yosh bo'ldi, mullaga eltib berdi, uch yil o'ib, mulla bo'ldi" (5-bet) _ 2.deya tasvirlaydi va bu orqali Barchinigi ismi jismiga monand bo'lishi o'ziga xosligiga ishora qilinadi.

Xulosa: "Alpomish" dostoniy milliy an'ana va undagi didaktik kuzatishlar haqida fikr yuritish, o'zbek xalqining boy madaniy merosi va qadriyatlarini tushinishga yordam beradi. "Alpomish"_bu faqat epik asar emas, balki unda

xalqning tarixiy tarbiyasi, axloqiy qadriyatlari, urf-odatlar va milliy an'analari yoritilgan. Bu doston orqali nafaqat qahramonlik, baki adolat, hamjihatlik, qahramonning o'z xalqi va yurtiga bo'lgan sadoqati haqida jam katta didaktik ma'no mavjud.

Alpomishning kelib chiqishi, uning jismoniy kuchi va ma'naviy salohiyati, uning yurtni himoya qilishdagi roli milliy g'urur va fidoilikni ko'rsatadi. Bu yerdagi didaktik kuzatishlar, o'z navbatida, yoshlarni axloqiy jihatdan tarbiyalashga xizmat qiladi. Alpomishning jasorati va adolatsizlikka qarshi kurashi, bir tomondan, o'zbek xalqining tarixiy qarashlari va qadriyatlarini aks ettiradi, boshqa tomondan esa bularni zamonoviy hayotga moslashtirishda ham muhim ahamiyatga ega.

Dostondagi milliy an'analarga e'tibor qaratilganda, unda yashayotgan xalqning o'ziga xos urf-odatlar, urush va tinchlik, oilaviy qadriyatlar, mehmondo'stlik va adolat kabi jihatlar haqida gapiriladi. Bu an'analarda xalqning turmush tarzini, dunyoqarashini va etik qadriyatlarni

shakillantiradi. Bunday milliy qadriyatlar, ayniqsa, zamonoviy jamiyatda yoshlarni tarbiyalashda katta ajamiyatga ega bo'lib, ularning o'zligini va vatanparvarlik hislarinig rivojlanishiga yordam beradi.

"Alpomish" dostonida didaktik o'g'itlar orqali adolat, jasorat, sadoqat kabi ahloqiy tamoyillarni yosh avlodga yetkazishda muhim rol o'ynaydi. Bu asar o'z vaqtida va hozir ham yoshlarni milliy madaniyatga, qadriyatlarga xurmat bilan yondashishga undaydi.

Umuman olganda alpomish dostonidagi milliy an'analarga va didaktik kuzatishlarga e'tibor qaratish, nafaqat tarixni va adabiyotni chuqurroq o'rganishga yordam beradi, balki bugungi kunda ham yoshlarni tarbiyalashda asosiy ma'naviy tamoyillarni shakillantirishda katta ahamiyatga ega.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati:

1. O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Administratsiyasi huzuridagi Axborot va ommoviy kommunikatsiyalar agentligining "O'zbekiston" nashriyot-batbaa ijodiy uyi. 100011. Toshkent, Navoiy ko'chasi, 30.

2. Berdi baxshi (Berdiyoriy Pirimqul o'g'li). (2013) Alpomish 2-jild (B163) _ Toshkent: Ğafur Ğulom nomidagi Adabiyot va sanat nashriyotining matbaa ijodiy uyi.

3. O'zbek tilining izohli lug'ati: 8000 ga yaqin so'z va so'z birikmasi J.I.A.D Mas'ul muharrir A. Madualiyev. T: "O'zbekiston milliy ensklapediyasi" Davlat ilmiy nashriyoti 2020. _ 680 bet.

4. Ziyaqulova Maftuna Shuhrat qizi “ Boshlang‘ich sinf o‘quvchilarida shaxslararo muloqot madaniyatini shakllantirish”. “Муғаллим ҳам ўзликсиз билимлендириў” /Илимий-методикалық журнал 2024 5/2-сан ISSN 2181-7138. Нөкис -2024
5. Ziyaqulova Maftuna Shuhrat qizi “Problems and solutions of scientific and innovative research” “Boshlang'ich sinf o'quvchilarida ijobiy fazilatlarni shakllantirish mexanizmi”- 2024- yil 182-1187-betlar Volume 01. ISSUE 07 universalconference.us.
6. Malik Murodov, Abduolim Ergashev “Alpomishnoma”(qashqadaryo talqinida). Toshkent. 2000 yil
7. To`ra Mirzayev “Apomish dostoning o`zbek variantlari” Toshkent .1968 yil
8. To`ra Mirzayev “Alpomish –Yodgor” Toshkent “Yozuvchi” nashiryoti . 2000 yil